

Dumitru Țeicu, *Moara de apă din Banat*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, 392 p.

O confesiune din debutul lucrării confirmă apropierea autorului, istoric și arheolog medievist, pentru etnologie și monumentele istorice. Dealtminteri, el a inițiat la nivelul muzeelor bănățene, cu mai mulți ani în urmă, o serie editorială despre arheologia și etnologia Banatului. Lucrarea pe care o semnalăm se înscrie în colecția *Patrimoniul arheologic și etnologic al Banatului. Seria Repertorii*. Moara de apă a fost inclusă între martorii semnificativi ai patrimoniului cultural al Banatului, martori istorici marcați însă de un destin tragic și ineluctabil, așa cum reiese din confesiunea prezentată în debutul cărții.

Dezbaterea istorică propusă despre o instalație tehnică ce folosește energia apei a înscris în puține pagini o schiță asupra hidrografiei Banatului și a caracteristicilor acesteia. Restituirea istorică a fost construită pe surse istorice și etnologice ale epocii medievale și moderne. Colecții de izvoare diplomatice medievale au semnalat prezența morii de apă la mijlocul secolului al XIII-lea, numărul morilor consemnate crescând semnificativ în secolele XIV-XV. Sursele din arhivele austriece din veacul al XVIII-lea au marcat dosarul cu privire la moara de apă în teritoriul bănățean. Regăsim în aceste surse, așa cum reiese din dezbaterea propusă de Dumitru Țeicu, informații despre statistica morii de apă în secolele XVIII-XIX, dar și informații cu privire la topografia și planimetria acestor instalații tehnice. În același capitol consacrat surselor istorice, autorul prezintă un itinerariu al cercetării istorice și etnologice cu privire la moara de apă, unde remarcă aportul cercetătorilor de la Sibiu și București.

Discuția despre „moara de apă – o mașină hidraulică” s-a concentrat pe chestiuni conceptuale și de limbaj. Așa cum subliniază autorul, demersul său în relația moară – mașină hidraulică s-a limitat la evidențierea acumulărilor istoriografice, rămânând numai în cadrul discursului istoric și etnologic, evitând recursul la chestiuni tehnice. El a preluat în această chestiune clasificările propuse de profesorul Dorin Pavel, prin care moara cu roată orizontală și axul vertical este socotită „cea mai veche turbină”, în timp ce moara cu roată verticală și axul orizontal este înscrisă în categoria roților hidraulice. Moara cu

roată orizontală ocupă un loc central în economia lucrării, temeinic construit pe sursele etnologice din teren. Contribuțiile autorului sunt deosebite în această privință, el oferind explicații pertinente în chestiuni legate de terminologie și istoria morii, ce vin în contradicție cu ceea ce s-a scris pe această temă. Moara cu roată orizontală este numită frecvent în literatura etnologică moara cu ciutură, în care roata orizontală este asimilată cu ciutura. Autorul invocă mărturii orale și surse scrise, însoțind demonstrația cu desene și planșe, din care reiese foarte clar că ciutura este în fapt un inel de lemn montat în gura butoniului.

Materialele și tehnicile de construcție folosite sunt analizate prin prisma martorilor etnologici, dar și a surselor scrise. Toată discuția este purtată pe morile cu ciutură existente, însoțită de o documentație grafică și foto remarcabile. Arhitectura morii cu roată orizontală din Banat beneficiază de o abordare de excepție. Documentația grafică a fost realizată de arhitectul Dragoș Zipfl, cu vechi preocupări în domeniu. Arhitectura morii din lemn așezată direct pe teren sau a celei înălțate pe piloni, cum sunt morile din Valea Almăjului de la Rudăria și Șopotu Vechi, ori a celor de la Topleț au beneficiat de o cercetare exhaustivă. Interferențele arhitecturii civile rurale din secolul al XIX-lea cu arhitectura preindustrială a morii cu apă sunt atent sesizate. Elementele structurale ale morii de apă cu roată orizontală sunt atent analizate, într-o privire de ansamblu asupra instalației hidrotehnice. Problema captării apei și a aducțiunii, uneori pe distanțe lungi de 4-5 km, sunt analizate punctual pentru spațiul Banatului Montan. Discuția de ansamblu la nivelul provinciei bănățene i-a îngăduit să sesizeze elementele arhaice, forme de retardare întâlnite la instalația hidrotehnică. Repertoriul celor circa 80 de mori cu ciutură, însoțit de o documentație abundentă de arhitectură, conferă soliditate și durabilitate acestei lucrări.

O abordare a problemei morii de apă din Banat nu putea ocoli moara cu roată verticală și axul orizontal și moara plutitoare. Ambele categorii de mori au dispărut din peisajul cultural al provinciei inclusiv din parcurile muzeelor etnografice în aer liber.

Un capitol consacrat istoriei morii de apă în Banat încheie această abordare de sinteză. Marcarea a unor repere ale istoriei morii de apă în Europa în Evul Mediu a avut menirea în intenția autorului de a racorda istoria locală la istoria europeană. Foarte interesantă este discuția consacrată originii morii de apă în România, autorul concluzionând că a fost în fapt creată o falsă problemă istoriografică. El desființează opiniile lui C. Bucur și C. C. Giurescu despre

vechimea și permanența din epoca romană până în evul mediu a morii cu apă la români, pe care le-a înscris între manifestările protocroniste ale istoricilor români.

Lucrarea consacrată patrimoniului etnologic din Banat de dr. Dumitru Țeicu constituie cea dintâi abordare de sinteză despre moara de apă din bazinul intracarpatic. Ea se înscrie în efortul istoricului de a defini indentitatea istorică a provinciei pe parcursul Evului Mediu.

Minodora Damian